Džiugas Brazaitis

Survey on Kunigiškiai Stone Age sites

Kunigiškiai Stone Age sites (Jonava district) are situated on the left bank of the river Širvinta, on the first and second terraces respectively. In Kunigiškiai locality No 1 two test pits revealed cultural deposits of 10 cm. The layer of yellowish sand with charcoal contained flint artifacts and pottery tempered with organic inclusions and sand. A total of 80 flint artifacts were collected from the test pits and the soil. It was observed that flint inventory included microlithic tools, burin ends, side scrapers and other retouched tools. Most likely, the site belongs to one or two occupation phases of the Neolithic period. Research on three pits showed that habitation zones Kunigiškiai locality No 2 were destroyed by ploughing. The findings included 19 flint artifacts and were mainly collected from the surface, however, they did not furnish the accurate dating of the Stone Age site. The presence of brushed pottery was noted in the ploughed soil of both banks of the river.

Algirdas Girininkas

Kretuono 1-osios gyvenvietės tyrinėjimai

1996–1997 m. KPC Kretuono apyežerio archeologinė ekspedicija toliau tyrinėjo ardomą Kretuono 1-ąją gyvenvietę (žr. *ATL 1978 ir 1979 metais,* V., 1980, p. 10–11).

Kretuono 1-oji gyvenvietė (Švenčionių raj., Švenčionėlių s-ja) yra 1 km į V nuo Reškutėnų kaimo, Kretuono ežero R pakrantėje, abipus bevardžio upelio, įtekančio į Kretuono ežerą, 1,2 km į ŠR nuo Kretuono ežero Didžiosios salos, 530 m į P nuo Žaugėdos senvagės, 450 m į ŠV nuo Reškutėnų piliakalnio.

Kretuono 1-osios gyvenvietės teritorija didelė, apimanti daugiau kaip 10,5 ha. 1996 ir 1997 m. paminklo plotas buvo pakoreguotas. Nustatyta, kad gyvenvietės kultūrinio sluoksnio esama palei visą 300 m ilgio bevardžio upelio vagą į R iki pat Žemaitiškės 2-osios gyvenvietės, t. y. 2 ha plačiau. Pakoreguota ir P jos teritorijos riba. Kretuono ežero R pakrante į P ji tęsiasi dar 180 m. Visa Š gyvenvietės teritorija yra apsodinta mišku, kuris

ardo gyvenvietės kultūrinį sluoksnį. Gyvenvietė buvo išsidėsčiusi ant R ežero pakrantėje aptinkamų smėlio pylimų, kurie čia susidarė dar prieš įsikuriant gyventojams, t. y. iki ankstyvojo neolito laikotarpio.

1996 ir 1997 m. Kretuono 1-ojoje gyvenvietėje buvo tyrinėjami plotai Nr. 11 ir 12. Ištirta 140 m^2. Gyvenvietės kultūrinis sluoksnis visame tiriamajame plote buvo išsijojamas. Buvo atliekami kultūrinio sluoksnio biologiniai, osteologiniai tyrimai. Dar 1979 m. išskirti A ir B kultūriniai sluoksniai ir tarp jų esantis sluoksnis buvo suskirstyti į dar smulkesnius tarpsluoksnius.

Viršutinio A kultūrinio sluoksnio (J_1–J_4) tyrimas. Po velėna atsidengė tamsi durpinga su smėliu žemė. Jos paviršius visame tyrinėtame plote buvo nevienodame gylyje. Š ploto dalyje jis pasirodė H_{abs}145,45–145,20 m, o P – H_{abs}145,20–145,00 m. Vietomis aiškiai matomos 1986 m. arimo žymės (arta R–V kryptimi), nes į paviršių daug kur išverstas smėlis. Šis sluoksnis buvo suskirstytas dar į 4 tarpsluoksnius J_{1-4}.

P ir centrinėje tyrinėto ploto dalyje viršutinio – tamsios durpingos su smėliu žemės – kultūrinio sluoksnio 15–20 cm gylyje pastebėta ankstesnio, gal viduramžių laikotarpio, arimo arklu žymių. Vagos orientuotos ŠR–PV kryptimi. Pastarajame kultūriniame sluoksnyje, ypač P tyrinėto ploto dalyje, aptikta daug smulkių tinko gabalėlių ir skaldytų akmenų. Netoli šių tyrinėtų plotų, matyt, viduramžiais yra stovėjęs gyvenamasis namas. Čia aptikta dirhemos ir kitos nenustatomos sidabrinės monetos fragmentų.

Ploto Nr. 11 PR ir centrinėje dalyje aptiktos 2 tamsesnės dėmės (5,4 ir 3,85 m skersmens), jų pjūviai primena dubens formą. Tai aiškūs įgilinimai, kuriuos galima sieti su buvusių pastatų vietomis.

Įdomi šiame sluoksnyje įvairių dirbinių koncentracija. Iš viso A kultūriniame sluoksnyje buvo surinkta 1939 titnaginiai dirbiniai, 2611 vienetų puodų šukių. Daugiausia radinių aptikta R ploto dalyje. Šiame A sluoksnyje, be vėlyvosios (žalvario amžiaus pabaiga–ankstyvasis geležies amžius) lipdytinės keramikos (tamsūs puodai su stambiai grūsto granito priemaišomis) ir viduramžiais datuojamos keramikos, aptikta C ir C_1 sluoksniui būdingos senuoju žalvario amžiumi ir vėlyvojo neolito pabaiga datuojamos keramikos (rusvos spalvos su augalinėmis priemaišomis molio masėje, puoštos iš įvairių duobučių, įkartėlių motyvų sudarytais orna-

mentais) bei G sluoksniui būdingos vidurinio neolito pabaigos ir vėlyvojo neolito laikotarpiu datuojamos Šukinės-duobelinės keramikos kultūros puodų šukių. V tyrinėtų plotų dalyse aptiktas suskilęs Rytų Tščineco kultūrai būdingas puodas; jį iš dalies galima restauruoti. Puodo sienelės profiliuotos, kaklelis S formos, plokščias dugnelis. Ornamentas susideda iš dviejų motyvų: horizontalių linijų ir tarp jų horizontaliai einančių įkartėlių. Dar viena įkartėlių linija yra apatinėje ornamento kompozicijos dalyje. Puodas puoštas viršutinėje dalyje, jo molio masė tanki, paviršius lygus, rusvos spalvos. Šis puodas rodo, kad Kretuono gyventojai senajame žalvario amžiuje palaikė ryšius su Tščineco kultūros gyventojais.

Kiekvieno laikotarpio keramiką atitinka ir titnaginiai dirbiniai. Čia aptikta įvairiausių rūšių antgalių: trikampių, lancetinių, rombinių, senuoju žalvario amžiumi datuojamų ietigalių, gludintu paviršiumi kirvių, gremžtukų, skaldytinių ir kt. dirbinių. Tarp akmeninių dirbinių gausu galąstuvų, įtveriamųjų kirvių.

Kultūriniame sluoksnyje aptikta tik 15 kaulinių dirbinių. Tai eglutės formos žeberklinio antgalio dalis, kirviai, adatos, ylos ir kt.

Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje rasta daug osteologinės medžiagos. Ją tyrė dr. L. Daugnora. Nustatyta, kad A sluoksnyje iš medžiojamų gyvūnų daugiausia aptikta briedžių, elnių, stirnų bei kiškių kaulų. Iš naminių gyvulių daugiausia galvijų, kiaulių ir arklių kaulų. Daug osteologinės ir kaulinės archeologinės medžiagos surinkti buvo nebeįmanoma, nes gyvenvietę suarus, organika sparčiai nyksta. Nyksta ir sluoksnio paviršiuje esanti keramika, kurios molio masėje yra augalinių priemaišų.

Maišyto kultūrinio sluoksnio (M_{1-2}) tyrimas. Nukasus tamsios žemės sluoksnį, atsidengė maišytos žemės sluoksnis, buvęs tarp A ir B sluoksnių. Tie tamsaus ir rusvo smėlio sluoksniai sumišę gal tuo metu, kai tamsusis sluoksnis buvo žagre ariamas. (M_{1-2}). Storiausias – iki 10–13 cm storio – jis buvo R ir PR ploto dalyje. Šiame sluoksnyje buvo aptikta C, C_1 ir B kultūriniam sluoksniui būdingos keramikos. Likusiame M_{1-2} sluoksnio plote buvo aptikta C ir B kultūriniams sluoksniams būdingos keramikos. Čia rasta 151 titnaginis dirbinys bei 971 puodų šukė.

Kuo giliau maišytame sluoksnyje, tuo vis daugiau aptikta B kultūriniam sluoksniui skirtinų radinių. Tai keramika, kurios molio masėje yra grūstų sraigių. Išsiskiriančios iš iki šiolei rastos B sluoksnyje keramikos aptikta centrinėje gyvenvietės dalyje (ploto Nr. 12 teritorijoje). Čia vieno puodo molio masėje yra daug grūstų sraigių; jo ornamentika primena ankstyvojo neolito Žemaitiškės 3B gyvenvietėje aptiktą keramikos ornamentą. Šiame sluoksnyje rasta ir kaulinių dirbinių: dvišonio žeberklo smaigalio dalis su negiliomis užbarzdomis bei kirvių, pagamintų iš rago. Iš titnaginių dirbinių išsiskiria lancetiniai strėlių antgaliai, pagaminti iš skelčių.

Osteologinėje medžiagoje tarp medžiojamos miško faunos daugiausia aptikta briedžių, elnių, bebrų kaulų, o tarp auginamų – galvijų ir kiaulių kaulų.

B kultūrinio sluoksnio (S_{1-6}) tyrimas. Po maišyto smėlio ir tamsios žemės sluoksniu R, centrinėje ir Š ploto dalyje pasirodė rausvo geležingo smėlio sluoksnis (S_{1-3}). Jis čia siekė 5–8 cm. Kitose vietose pasirodė balkšvo smėlio sluoksnelių. Plačiau balkšvo smėlio sluoksniai išryškėjo Š ir PR ploto dalyje. Jis įvairiose vietose buvo įvairaus storio. Š ploto dalyje jis siekė 3–7 cm, o PV – 3–5 cm. Šiuose smėlio sluoksniuose aptikta keramikos (528 vienetai), kurios molio masėje yra daug grūstų sraigių; titnaginių dirbinių (88 vienetai): gremžtukų, lancetinių antgalių, skaldytinių dalių, skelčių bei nuoskalų. Dalis skelčių ir nuoskalų yra retušuotos arba turi utilizacinį retušą.

Tarp osteologinės medžiagos daugiausia medžiojamos faunos: briedžių, šernų, elnių kaulų. Auginamų gyvulių kiekis gerokai mažesnis nei maišytame tarpsluoksnyje. Čia daugiausia galvijų bei arklių kaulų.

Po rausvo ir balkšvo smėlio sluoksniu pastebėta šlyno sluoksnių. Atskirose ploto vietose išryškėjo 4 šlyno gumburiai, sugulę lygiagrečiai ŠV–PR kryptimi. Po ploto R dalies šlyno gumburiu ir jame pačiame esantys tarpsluoksniai buvo iš balkšvo smėlio. Šio smėlio sluoksneliuose buvo aptikta, matyt, ankstyvuoju neolitu datuojamos keramikos (102 vienetai), 15 titnaginių dirbinių, osteologinės medžiagos. Pastarojoje būta elnių, briedžių, stirnų, meškos kaulų. Šiame gumburyje, sudarytame iš šlyno ir balto smėlio tarpsluoksnių, ne visose vietose buvo aptikta ankstyvuoju neolitu datuojamų radinių. Didesnė jų koncentracija aptikta ploto Nr. 11 Š ir ploto Nr. 12 P dalyse. Pavienių dirbinių rasta visame tyrinėtame plote.

Kituose šlyno gumburiuose balkšvo smėlio tarpsluoksnių nepastebėta. Šlyno ir balkšvo smėlio susisluoksniavimą reikėtų laikyti ežero pakrantės dariniu. Matyt, per potvynius buvo paplautas ankstyvojo neolito laikotarpio sluoksnis. Kartu su juo, balkšvu smėliu – ir gyvenvietės kultūrinio sluoksnio radiniai.

Algirdas Girininkas

Excavations in Kretuonas settlement No 1

In 1996–1997 in Kretuonas settlement No 1 (Švenčionys district) LCCH examined an area of 140 m². The habitation zone contained 1939 flint artifacts and 2611 potsherds from late Middle Neolithic period–early Medieval Ages as well as stone, bone artifacts. The research on habitation zone B produced 528 potsherds, 88 flint artifacts. In addition, the team observed 102 potsherds, 15 fint artifacts and some animal bones, deposited by floods in early Neolithic period.

Algirdas Girininkas

Žeimenio ežero 1-osios gyvenvietės tyrinėjimai

Žeimenio 1-oji gyvenvietė (Švenčionių raj., Švenčionėlių s-ja) yra Kaltanėnų girininkijos Pakretuonės miško kvartalo Nr. 29 V dalyje, apie 2 km į ŠV nuo Pakretuonės kaimo ir 1,8 km į V nuo Vilniaus–Turmanto geležinkelio linijos. Gyvenvietė yra R Žeimenio ežero krante, 165 m į ŠR nuo Kretuonėlės upės. Gyvenvietė buvo įkurta ant pirmosios Žeimenio ežero ir ant antrosios Kretuonėlės upės terasos. Nuo Žeimenio ežero pusės terasos aukštis 7 m, o jos nuolydis 60°. Nuo upės pusės antrosios terasos šlaito nuolydis 43°. Terasos paviršius lygus, apaugęs 65–70 metų amžiaus pušynu su ąžuoliukų ir skirpstų pomiškiu. Terasos šlaite nuo upės pusės, įsteigus Aukštaitijos nacionalinį parką, buvo įrengta mokama turistų poilsiavietė, jos poilsiautojai kasmet žaloja gyvenvietės kultūrinį sluoksnį, o miškininkai aria kvartalinę liniją. Gyvenvietė labiausiai ardomoje vietoje